МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЧЕРНЕЦЬКА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА

УДК 787.6(477.82) "19/ 20"

БАНДУРНЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВОЛИНІ XX – ПОЧАТКУ XXI ст.

26.00.01 – теорія й історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ 2012

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури України, м. Київ

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, професор
Брояко Надія Богданівна,
Київський національний університет культури і мистецтв,
декан факультету музичного мистецтва

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Давидов Микола Андрійович,
Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського,
завідувач кафедри народних інструментів

кандидат історичних наук, доцент
Підгорбунський Микола Анатолійович,
Київський національний університет культури і мистецтв,
доцент кафедри бандури і кобзарського мистецтва

Захист відбудеться «20» грудня 2012 р. о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 Київського національного університету культури і мистецт (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий «19» листопада 2012 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Нова соціокультурна ситуація в Україні характеризується трансформаційними процесами, орієнтованими на відродження й розвиток національної культури, формування якої певною мірою відбувається засобами саме музичного мистецтва. Бандурне мистецтво як невід'ємна складова музичної культури є важливим підґрунтям для створення системи духовних і культурних цінностей та збереження національної ідентичності.

Загальносуспільне усвідомлення вагомості музичної культури та унікальність бандурного мистецтва посилюють науковий інтерес до бандурної практики. Особливостям функціонування кобзарського мистецтва в цілому й бандурного зокрема присвячено праці В. Ємця, Б. Жеплинського, Б. Кирдана, В. Кушпета, Ф. Лаврова, А. Омельченка, У. Самчука, Н. Супрун, Г. Хоткевича, К. Черемського, Я. Шуста, М. Щоголя та ін. З'ясування актуальних питань історичного розвитку та сучасної практики бандурного мистецтва стало предметом дисертаційних досліджень кінця XX – початку XXI ст. Н. Брояко, О. Гданської, І. Дмитрук, О. Дубас, В. Дутчак, І. Куровської, Л. Манзюк, В. Мішалова, Н. Морозевич, О. Ніколенко, О. Олексієнка, І. Панасюка, М. Підгорбунського, Т. Чернети, В. Чуркіної та ін.

Сьогодні особливої актуальності набуває регіональний підхід у дослідженні національного мистецтва, що стає важливою умовою створення цілісної й водночас різнобічної характеристики широкого спектра художніх явищ. До проблематики кобзарського та бандурного мистецтва в регіональному аспекті звертались сучасні науковці М. Долгов, О. Васюта, І. Куровська, Т. Чернета, В. Чуркіна. Проте поза увагою вітчизняних дослідників залишилася проблема вивчення бандурного мистецтва та його осмислення в контексті розвитку музичної культури окремого регіону.

Аналіз наукових праць та публікацій, присвячених вивченню музичного життя Волині, виявив, що процеси формування й розвитку бандурного мистецтва цього краю не відображені в наукових дослідженнях у таких аспектах як професіоналізація фахової музичної освіти, удосконалення конструкції інструмента, розвиток ансамблевих форм концертної практики, трансформація репертуару.

Отже, всебічне дослідження бандурного мистецтва є однією із суттєвих умов пізнання культурних процесів Волинського регіону, що, у свою чергу, сприятиме відтворенню цілісної картини духовного відродження України.

Потреба в систематизації історичної та соціокультурної реконструкції процесу становлення та розвитку бандурного мистецтва Волині й обумовила вибір теми дисертаційного дослідження: «Бандурне мистецтво в контексті музичної культури Волині XX – початку XXI ст.».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до державних комплексних програм Міністерства культури України, затверджених Постановою Кабінету

Міністрів України № 1235 від 26.04.2005 р., та планів наукової роботи кафедри бандури і кобзарського мистецтва КНУКіМ з напряму «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (державний реєстр № 0107U009539).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні основних тенденцій становлення бандурного мистецтва Волинського регіону, у виявленні особливостей його розвитку і функціонування в контексті суспільно-історичних процесів XX – початку XXI ст.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

– проаналізувати наукові джерела з означеної тематики, а також періодичні видання та архівні документи, присвячені музичній культурі Волині;

– виокремити етапи розвитку української музичної культури Волині XX – початку XXI ст. й охарактеризувати вплив соціокультурних реалій на кожен із них;

– виявити основні напрямки роботи культурно-просвітницьких осередків дорадянського періоду;

– відновити повну фактологічну картину діяльності бандуристів наприкінці 20–30-х рр. XX ст.;

– реконструювати розвиток бандурного мистецтва Волині другої пол. XX ст. і виявити ознаки його професіоналізації;

– простежити динаміку становлення бандурного репертуару в Україні та визначити регіональні особливості репертуару Волинської області.

Об'єкт дослідження – музична культура Волині XX – початку XXI ст.

Предмет дослідження – еволюція бандурного мистецтва Волині кінця 20-х рр. XX ст. – початку XXI ст.

Методи дослідження. У роботі застосовані загальнонаукові методи: *аналітичний* (для вивчення історичної, культурологічної, мистецтвознавчої літератури), *типологічний* (для виявлення типологічної спорідненості історико-культурних і мистецьких процесів), *історико-порівняльний* (для дотримання хронологічної послідовності розвитку бандурного мистецтва та виявлення його особливостей), *метод архівної документалістики та джерелознавства* (для залучення архівних матеріалів, що характеризують процеси і явища мистецького життя), *описовий метод* (для аналізу діяльності творчих колективів), *соціологічний* (у процесі інтерв'ювання представників бандурного мистецтва).

Географічні межі. Оскільки Волинь, як історична територія, значною мірою залежала від адміністративно-територіального поділу, державної приналежності, але не завжди точно вписувалась в адміністративні кордони однієї держави, дисертант розглядає Волинь як територіальну одиницю тих держав, до яких вона належала протягом XX ст. (Російської імперії, Польщі, СРСР, України), а географічною межею дослідження стали Волинська губернія, Волинське воєводство та Волинська область.

Джерельну базу дослідження становлять документи Державного архіву Волинської області (афіші та програми концертів, епістолярій, звіти культурно-мистецької діяльності просвітницьких осередків); матеріали Волинської

державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки; публікації періодичних видань (альманахів, газет, журналів, часописів); краєзнавчі нариси Р. Гіщинської, В. Денисюка, І. Левчанівської, С. Мельничука, О. Ошуркевича; приватні архіви О. Буряка, М. Сточанської, родини Войнаровських, Гіщинських; музичний репертуар солістів-бандуристів та ансамблів; нотні видання М. Сточанської та В. Тиможинського; CD та DVD записи бандуристів, які є своєрідним звуковим документом та матеріалом для конкретного аналізу. Як цінну інформацію використано спогади та інтерв'ю, записані від носіїв мистецької традиції краю, бандуристів Ю. Бокового, І. Любашевської, Л. Рихлюк, М. Сточанської, Т. Ткач, М. Федосюк.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

– уперше здійснено комплексне дослідження бандурного мистецтва Волині, виявлено особливості його становлення, закономірності розвитку та функціонування в контексті культурно-історичних процесів регіону;

– введено до наукового обігу нові архівні джерела, що суттєво збагачують висвітлення музичної культури краю в цілому та бандурного мистецтва зокрема (протоколи засідань просвітницьких осередків, звіти їх культурно-мистецької діяльності, програми концертно-просвітницьких заходів, матеріали періодичних видань про концертно-гастрольне життя регіону, епістолярій тощо);

– набуло подальшого розвитку вивчення основних напрямів роботи культурно-просвітницьких осередків дорадянського періоду;

– виокремлено етапи розвитку музичної культури Волині XX – початку XXI ст. та реконструйовано динаміку бандурного виконавства від аматорського до професійного рівня;

– проаналізовано авторські знахідки та конструкторські новації інструментарію майстра В. Тузіченка;

– уперше висвітлено педагогічну діяльність провідних бандуристів Волинського краю та виявлено особливості бандурного мистецтва Волині;

– уперше здійснено музикознавчий аналіз репертуарного фонду бандурного мистецтва, зокрема нотних текстів волинського композитора В.Тиможинського, вивчено особливості перекладів М. Сточанської для ансамблю бандуристів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її основні положення та результати можуть бути використані для подальшого наукового вивчення процесів розвитку музичної культури Волині, для підготовки посібників, лекцій, спецкурсів з історії музичного мистецтва, зокрема бандурного, при вивченні тем, що пов'язані з культурою регіонів України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею, у якій досліджено бандурне мистецтво Волині в контексті суспільно-історичних, мистецьких процесів регіону XX – початку XXI ст. Усі публікації автора одноосібні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднювалися автором у вигляді доповідей і повідомлень на 9 міжнародних

та 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Художня картина світу слов'ян XX століття» (Київ, 2005), «Кобзарство в контексті становлення української професійної музичної культури» (Київ, 2005), «Молодь і проблеми входження України у світовий культурний простір» (Рівне, 2005), «Українське бандурне мистецтво: минуле і сучасність» (Тернопіль, 2006), «Rola polskich i ukraińskich ośrodków naukowych w procesie budowania struktury partnerstwa transgranicznego» (Хелм, Польща, 2006), «Бандурне мистецтво XXI століття: тенденції і перспективи розвитку» (Київ, 2006), «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століття» (Дрогобич, 2007), «Традиційне музикування українців у європейському просторі» (Київ, 2007), «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2008, 2009), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2012), на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів «Дні науки Волинського національного університету імені Лесі Українки» (Луцьк, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009). Основні положення та висновки дисертації були використані при розробці курсу лекцій з історії українського інструментального мистецтва у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображені у 14 одноосібних публікаціях, 6 з яких вміщені у фахових виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 290 сторінок: основний текст – 196 сторінок, список використаних джерел – 361 найменування, 22 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання роботи, розкрито наукову новизну, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено основну проблематику, зв'язок з науковими програмами, висвітлено практичне значення та апробацію одержаних результатів.

У першому розділі **«Історіографія проблеми та джерельна база дослідження»** проаналізовано наявну літературу з досліджуваної теми: музикознавчу, культурологічну, історичну, краєзнавчу, публіцистичну, з'ясовано стан вивчення проблеми.

Наукова робота ґрунтується на концептуальних підходах, що викладені у працях істориків (В. Барана, В. Бортнікова, М. Грушевського, Р. Давидюк, Б. Заброварного, М. Кучерепи, Б. Савчука), філософів та культурологів (Р. Арцишевського, Ю. Афанасьєва, С. Безклубенка, В. Боканя, В. Виткалова, М. Кордона, Л. Масол, Л. Польового, Л. Тишевської, С. Черепанової, В. Шейка та ін.). Дослідження музично-історичного процесу спирається на роботи мистецтвознавців (Л. Гінзбург, С. Грици, М. Грінченка, Н. Кашкадамової, Л. Кияновської, Л. Пархоменко), педагога-мистецтвознавця М. Давидова, педагогів (Г. Нейгауза, О. Олексюк, Г. Падалки, М. Фейгіна).

У XX ст. різні аспекти вивчення кобзарського та бандурного мистецтва, зокрема дослідження генези та еволюційного розвитку кобзи-бандури знайшли відображення у працях А. Гуменюка, І. Зіньків, М. Хая, Г. Хоткевича, Л. Черкаського. Думовий епос аналізували С. Грица, М. Грінченко, А. Іваницький, Ф. Колесса, Г. Нудьга. Аутентичне кобзарсько-лірницьке середовище вивчали М. Гримич, В. Кушпет, В. Нолл, К. Черемський та ін. Творчість окремих персоналій досліджували Б. Жеплинський, В. Лавров, А. Омельченко, У. Самчук, Н. Супрун, Л. Ященко та ін. Зростання наукового інтересу до бандурного мистецтва засвідчує поява низки сучасних дисертаційних досліджень, присвячених його теоретичному (Н. Брояко), мистецтвознавчому (І. Дмитрук, В. Дутчак, І. Куровська, Л. Манзюк, Н. Морозевич, О. Ніколенко, О. Олексієнко, І. Панасюк), культурно-історичному (О. Богданова, О. Дубас, В. Мішалов, М. Підгорбунський, Т. Чернета, В. Чуркіна) та педагогічному (О. Гданська) аспектам.

У дисертації бандурне мистецтво Волині розглядається як комплексне явище: концертно-виконавська, просвітницька, педагогічна, наукова діяльність та композиторська творчість (авторські композиції, переклади тощо). Відзначено, що бандурне мистецтво є унікальним явищем духовної культури та особливою формою музичного мистецтва, що органічно поєднує вокальне та інструментальне виконавство і у сольних, і у ансамблевих формах.

У процесі вивчення регіональних особливостей бандурного мистецтва Волині в контексті музичної культури краю виникла необхідність звернутися до проблематики культурно-мистецького життя та фольклористики.

Етнографічні та фольклорні дослідження Волині у XIX – на початку XX ст. здійснювали українські (В. Антонович, К. Квітка, С. Козицький, М. Колесса, М. Костомаров, В. Кравченко, П. Куліш, Леся Українка, М. Максимович, О. Пчілка, П. Чубинський) і польські (З. Доленга-Ходаковський, О. Кольберг, Ю. Крашевський, К. Мошинський, Г. Осовський, О. Цинкаловський) дослідники. У другій пол. XX – на початку XXI ст. пісенний фольклор Волині досліджували Є. Гіщинський, А. Голентюк, П. Клекоцюк, О. Кондратович, М. Стефанишин, О. Ошуркевич та ін.

Надбанням регіонального дослідження культурно-мистецького життя другої пол. XX ст. є історико-краєзнавчі нариси Р. Гіщинської, В. Денисюка, І. Левчанівської, С. Мельничука, О. Ошуркевича, де висвітлено маловідомі факти з історії становлення музичної освіти області, функціонування музичних і театральних колективів, діяльність персоналій культурно-мистецького середовища.

Виявлено, що порівняно короткий історичний період бандурної практики у Волинському регіоні (з кінця 20-х рр. XX ст.) залишив по собі невелику кількість архівних документів, публіцистичних розвідок та наукових статей. Проте це не зменшило інформативного значення наявних публікацій, що містять необхідний фактологічний матеріал для наукового дослідження. Виразно домінують короткі газетні замітки з рубрик концертної хроніки українських періодичних видань першої пол. XX ст. Для вирішення завдань

дослідження цінним матеріалом для аналізу стали нотні видання В. Тиможинського та М. Сточанської.

Окремі аспекти вивчення музичної культури краю XX – початку XXI ст. репрезентовано у наукових роботах і публікаціях волинських мистецтвознавців В. Драганчук, А. Єфіменко, Л. Ігнатової, О. Коменди, П. Шиманського.

Основу джерельної бази склали документи Державного архіву Волинської області (залучено матеріали фондів 3, 36, 54, 60, 73, 77, 190, 198, 200, 389, 390, 429, 522, Р-6, Р-407, Р-592) та публікації періодичних видань. У них містяться афіші та програми концертів, репертуар музичних, театральних і хореографічних колективів, епістолярій, цінна інформація у вигляді звітів культурно-мистецької діяльності просвітницьких товариств та управління культури Волинської області.

Віддаючи належне науковій і практичній значимості розглянутих праць дисертант констатує, що дослідження регіональних особливостей бандурного мистецтва Волині досі не отримало достатнього висвітлення на сторінках наукових видань.

У другому розділі **«Тенденції розвитку української музичної культури Волині дорадянського періоду»** подано ретроспективний огляд історичного розвитку Волині, охарактеризовано «провінційний» статус Волинської губернії у період русифікаційної політики царського уряду, наведено факти поступу музичної освіти на початку XX ст., досліджено особливості культурно-освітньої діяльності української громади та її вплив на еволюцію музичної культури регіону, реконструйовано роботу мистецьких осередків, висвітлено діяльність бандуристів.

Перші імпульси піднесення національної свідомості українського населення Волині з'явилися у 1915–1918 рр. Вони пов'язані з діяльністю Українських січових стрільців, які динамізували культурно-освітню роботу (формування україномовних шкіл, видавництво української преси, опіка православних храмів, організація концертної діяльності, під час якої відбулася популяризація бандури як концертного інструмента). Пожвавлення культурно-громадського життя регіону зумовлене активізацією просвітянського руху в 1917–1918 рр., особливість якого на Волині полягала в тому, що кожен осередок «Просвіти» діяв на підставі власного Статуту, на відміну від Галичини, де всі організації підпорядковувались головному Львівському осередку.

Внаслідок Ризької угоди між СРСР та Польщею (березень 1921 р.) Західна Волинь опинилася в межах нової Польської держави. Основною тенденцією функціонування просвітянських формацій Волинського воєводства у період польської експансії стало зростання національно-культурного вияву української громади. Позитивним моментом було те, що в польській державі діяв закон, який давав право українським етнічним групам мати своїх представників у польському сеймі. Це давало змогу легально боротися за власні права і сприяло інтенсифікації українського національного руху. В цей час поодинокі сольні та ансамблеві виступи бандуристів (К. Місевича, Д. Гонти, Д. Щербини)

поступово трансформуються в концертну та просвітницьку діяльність, майстрування бандур, навчання учнів тощо.

Утвердження в регіоні новопризначеним у 1928 р. волинським воєводою Г. Юзевським «нової польської політики», суть якої полягала в наданні українському національному руху пропольських тенденцій, сприяло створенню нових українських організацій, що діяли виключно на Волині і були лояльні до влади – «Просвітянських хат» Волинського українського об'єднання.

На основі архівних документів виявлено, що новостворені організації були менше розповсюджені серед волинян, ніж осередки «Просвіти» у свій час, але також зробили чималий вклад у професіоналізацію музичного мистецтва. Зокрема, новим етапом у розвитку хорового мистецтва стало затвердження унікального документа – Статуту українських народних хорів, згідно якого хоровий колектив набував статусу самостійної структурної одиниці.

Аналіз архівних документів дав змогу визначити головні напрями роботи мистецьких колективів та культурно-просвітницьких об'єднань 20–30-х рр.

– просвітницький: промови, звіти, реферати, академії з нагоди вшанування пам'яті художніх геніїв і національних героїв;

– видавничий: публікація українською мовою періодичних видань, релігійної та інструктивної літератури (методичних рекомендацій, репертуарних збірників, церковних співаників);

– музичний (вокально-хорове, вокально-інструментальне (бандурне) та інструментальне виконавство): репертуарний фонд спрямований на популяризацію творчості українських композиторів (В. Барвінського, Д. Бортнянського, А. Вахнянина, А. Веделя, О. Кошиця, М. Леонтовича, М. Лисенка, С. Людкевича, Н. Нижанківського, Л. Ревуцького, А. Річинського, К. Стеценка, М. Тележинського);

– музично-драматичний: жанрове розмаїття (опера, оперета, музична картина, музична драма, історична п'єса, драма, комедія), збагачення репертуару творами українських (М. Аркаса, С. Гулака-Артемовського, М. Кропивницького, М. Лисенка, П. Ніщинського, М. Леонтовича, К. Стеценка, М. Старицького, Л. Старицької-Черняхівської, Лесі Українки, І. Тобілевича, В. Винниченка, О. Черкасенка) та зарубіжних (К. Гольдоні, Ж. Офенбаха, А. Фульдського та ін.) авторів;

– хореографічний: школи національного танцю В. Авраменка та його послідовників, різноманітність репертуарної гами («Запорізький козак Гонта», «Чумаки», «Горе Ізраїля», «Гопак», «Катерина», «Коломийка», «Козачок», «Магофес», «Чардаш», «Халяндра», дитячі танці та ін.). Слід наголосити на тісній творчій співпраці В. Авраменка та бандуриста Д. Щербини у репетиційний та концертний період діяльності хореографічного колективу;

– освітянський: функціонування курсів режисерського, диригентсько-хорового та театрального мистецтва, лекторіїв з теорії і практики співу та диригування, хореографічних шкіл, конкурсних змагань хорових, театральних і хореографічних колективів.

Щодо бандурного мистецтва з'ясовано, що в кінці 20-х рр. XX ст. було створено перший гурток бандуристів на базі Луцької гімназії. Вагомий внесок у просвітництво громадськості та популяризацію бандурного мистецтва Волині зробив письменник та громадський діяч М. Левицький (лектор, виконавець, акомпаніатор вокальних учнівських ансамблів). Він також розробив креслення бандури, за яким було виготовлено кілька інструментів. Його вчителем у 1923–1927 рр. був бандурист В. Ємець, гра якого вирізнялася віртуозністю, імпровізаційністю, впровадженням новаторських прийомів звукотворення, поєднанням аутентичної традиції з новітніми культурними впливами.

Послідовницею митців, котра досягла найбільшої досконалості у грі на бандурі того часу була Г. Білогуб. Про масштабність творчої особистості бандуристки свідчать її виступи як солістки, керівника квартету, а пізніше і ансамблю бандуристів, активного громадського діяча, що зафіксовано в архівних документах. Показником високої виконавської майстерності Г. Білогуб був репертуар, що містив думи (О. Кошиця, М. Тележинського), народні пісні (козацькі, ліричні), твори М. Левицького (на вірші Лесі Українки, О. Олеся, Б. Грінченка), а також власні композиції на вірші Т. Шевченка. В ансамблевому репертуарі переважали народні пісні патріотичного характеру (стрілецькі, козацькі), інструментальні твори. Як лектор Г. Білогуб знайомила громадськість з історією бандури та діяльністю видатних бандуристів.

У процесі роботи з'ясовано, що вагомим чинником впливу на розвиток культури волинян була активна діяльність української інтелігенції, яка у складних умовах польської політики, що була спрямована на розчинення української громади в польському (не тільки мовному, але й культурному) середовищі, інспірувала формування української національної ідеології.

Підкреслено, що пріоритетом музичної традиції зазначеного періоду виявилося хорове мистецтво, що стало добрим підґрунтям для розвитку мистецтва бандуристів, яке, поступово набираючи якостей вагомої складової музичної культури Волині, стало засобом духовного збагачення волинян, логічним продовженням кобзарських традицій Східної України та Києва початку 20-х рр. XX ст.

Встановлено, що у міжвоєнній Польщі 20–30-х рр. XX ст. українська громада Волині мала значно кращі можливості для свого культурного розвитку ніж населення українців під гнітом радянського режиму, яке потерпало від прискореної індустріалізації, насильницької колективізації, розкуркулювання, голодомору 1932–1933 рр., репресивних заходів, суворого контролю над суспільними процесами. Якщо на початку 20-х рр. у Радянській Україні ще домінували позитивні тенденції розвитку національної культури, пієтет до українських традицій, то вже наприкінці 20–30-х рр. відбувається поступове згортання всіх процесів «українізації», планомірне нищення та нівелювання української нації, масовий терор спрямований проти національно свідомої інтелігенції.

Натомість творчі контакти Волині та Галичини знайомили українську громадськість з культурно-мистецькими процесами обох регіонів, спонукали до

пошуку різноманітних форм співпраці з метою творення спільних культурних цінностей, плекали ідеї духовної єдності нації. Центром національно-культурного розвитку української громади Волині дорадянського періоду були просвітницькі товариства, які протистояли польському адміністративно-політичному тиску. Їх багатофункціональна діяльність була закономірним продовженням відповідних тенденцій культурного життя Галичини другої пол. XIX – першої третини XX ст., що є доказом спільності мистецьких процесів в українській культурі.

У підсумку дисертант констатує, що діяльність бандуристів кінця 20–30-х рр. (Г. Білогуб, Д. Гонти, М. Левицького, К. Місевича, Д. Щербини та ін.) проявилась у просвітницькій роботі, у концертній та педагогічній практиці, в конструюванні та уніфікації інструментарію, у функціонуванні перших ансамблів. Просвітницька діяльність Г. Білогуб та інших бандуристів дає підстави стверджувати, що побутування бандури в період польської експансії спонукало волинян зберігати та розвивати духовні традиції й культурні надбання.

У третьому розділі **«Професіоналізація бандурного мистецтва Волині у динаміці культурно-мистецьких процесів другої половини XX – початку XXI ст.»** досліджено вплив суспільно-політичних та мистецьких чинників на процеси становлення бандурного мистецтва, висвітлено творчість окремих персоналій та педагогічні досягнення провідних фахівців, окреслено просвітницьку роль концертної діяльності бандуристів.

З утвердженням на Волині нового режиму (вересень 1939 р.) радянською владою здійснено ряд заходів, що на початковому етапі сприяли вирішенню освітянських проблем та реорганізації культури. Однак, це уможливило впровадження комуністичної ідеології у масову свідомість, посилило тенденції русифікації. Усупереч складним обставинам німецького окупаційного періоду (1941–1944 рр.) діяльність культурно-просвітницьких осередків відіграла провідну роль у зміцненні ідеї національного самоствердження, що сприяло формуванню на Волині повстанського руху та зародженню УПА. У цей час на Волині активно концертувала Г. Білогуб й ансамбль бандуристів під її орудою та гастролювала Українська капела бандуристів імені Т. Шевченка.

У післявоєнний період музична культура Волині розвивалась переважно у формах аматорського мистецтва, яке перебувало під контролем відповідних органів і стало важливим засобом комуністичного виховання. Проте у м. Луцьку у 1944 р. на базі обласної музичної школи Ю. Барташевським був створений клас бандури, пізніше – ансамбль бандуристів (А. Ващенко), функціонувала бандурна майстерня (В. Тузіченко).

Незважаючи на суперечливі процеси другої пол. 50–80-х рр., розвиток музичної культури свідчив про потяг волинян до самореалізації в художній творчості: професіоналізація музичної освіти, творче зростання аматорських колективів, динамізація концертного життя. Логічним кроком стало відкриття у м. Луцьку музичного училища. З появою дипломованих спеціалістів (І. Стефанович, Ю. Бокового, Т. Ткач) навчання у класі бандури стає на

професійний рівень. Фахову музичну освіту надавали дитячі музичні школи області, а також Луцьке училище культури та Луцьке педагогічне училище. Це дало можливість створити різноманітні ансамблі бандуристів, які активно популяризували бандурне мистецтво.

Соціокультурна ситуація кінця 80-х рр. XX – початку XXI ст. визначила нові грані функціонування музичного мистецтва, що засвідчує активізація композиторської діяльності та дослідницько-фольклористичної роботи, відродження церковно-хорового виконавства, вдосконалення музично-освітньої системи, поширення фестивальної практики. Ознакою професіоналізації бандурного мистецтва стало відкриття класу бандури у Луцькому педагогічному інституті (М. Сточанська), а як наслідок – впровадження інструмента у навчальний процес ЗОШ. Наступна ланка професійного зростання бандуристів – проведення у м. Луцьку фестивалів-конкурсів обласного та всеукраїнського рівнів.

Дослідження суспільно-історичних реалій у поєднанні з діяльністю культурно-мистецького середовища Волині дало змогу об'єктивніше визначити закономірності розвитку бандурного мистецтва другої пол. XX – початку XXI ст. Специфіка його професійного становлення простежується в таких аспектах діяльності:

– модернізація інструментарію: створення нових типів оркестрових бандур (прима, пікколо, альт, тенор, бас, контрабас), виготовлення експериментальної клавішної бандури (фортепіанна клавіатура на басах та повний хроматичний звукоряд приструнків), пошуки досконалого механізму перемикання тональностей, удосконалення технічно-виконавських можливостей інструмента;

– реорганізація мистецьких навчальних закладів (становлення триступеневої музичної освіти – школа, училище, ВНЗ);

– професіоналізація фахової підготовки бандуристів, що засвідчують успішні виступи на фестивалях і конкурсах регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів;

– урізноманітнення видів навчально-педагогічної роботи: відкритий іспит, технічний залік, тематична лекція-концерт, конкурсне виконання твору, сольний концерт, концерт класу тощо;

– концертно-просвітницька діяльність: створення різноманітних колективів бандуристів у закладах освіти та культури, їх активна участь у мистецьких акціях;

– репертуарна стратегія: у радянську добу репертуар редагувався відповідно до ідеологічних вимог та естетичних смаків, у період культурного відродження – опора на національно-патріотичний репертуар (композиції на вірші Т. Шевченка та Лесі Українки, пісні національно-визвольної боротьби), творчі роботи волинських авторів, твори релігійної тематики тощо;

– впровадження бандури у навчальний процес загальноосвітньої школи для відродження традицій народного виконавства у масовому музичному вихованні школярів, для проведення заходів позакласної виховної роботи;

– проведення конкурсних змагань, що сприяють виявленню обдарованих дітей, удосконаленню фахової підготовки педагогів, обміну їх передовим досвідом та налагодженню контактів між навчальними закладами мистецької освіти України;

– формування творчого потенціалу студентської та учнівської молоді (залучення до процесу творення нового репертуару, що виховує потребу власної реалізації, сприяє засвоєнню навичок аранжувальника та майбутнього керівника колективу), виховання молодого покоління на традиціях національної культури;

– популяризація бандурного мистецтва через ряд культурно-мистецьких проектів (концертні поїздки у форматі міжнародних культурних відносин, сольні концерти, лекції-концерти, записи CD та DVD-дисків, ЗМІ, мережа Інтернет);

– публікація навчально-методичної та нотної літератури.

З'ясовано, що значним внеском у становлення фахової музичної освіти Волинської області була діяльність перших педагогів-бандуристів, а саме Ю. Барташевського, А. Ващенко. Формування професійних засад сучасного бандурного мистецтва пов'язане з діяльністю провідних викладачів: І. Стефанович, Ю. Бокового, І. Дмитрук, І. Любашевської, Л. Рихлюк, М. Сточанської, Т. Ткач, М. Федосюк та ін.

Отже, бандурне мистецтво Волині другої пол. XX – початку XXI ст. відповідало етапам загальномистецької трансформації. Особливого значення набули: професіоналізація бандурної освіти, творче зростання аматорських колективів, модернізація інструмента, що стало закономірним явищем регіонального культурно-мистецького поступу.

У четвертому розділі **«Формування бандурного репертуару Волині кінця 80-х рр. XX – початку XXI ст.»** розглянуто основні етапи становлення національної художньої культури другої пол. XX ст., зокрема і музичної, проаналізовано напрями формування репертуарної політики бандуристів України, досліджено репертуарні стратегії сучасної бандурної практики Волині.

Незважаючи на суперечливі процеси другої пол. XX ст., культурний розвиток українського суспільства насичений ідеями національно-духовного відродження та подальшого національно-культурного зростання. Бандурне мистецтво як одна із складових духовної культури не могло залишитися осторонь патріотичного виховання молоді.

Ретроспективний екскурс розвитку бандурного мистецтва України другої пол. XX ст. свідчить, що, незважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію, відбулися значні позитивні зрушення у його становленні (вдосконалення інструментарію та запровадження серійного випуску бандур, утворення розгалуженої музично-освітньої системи навчання, професіоналізація підготовки бандуристів та їх концертно-виконавська діяльність). Ці фактори сприяли розширенню бандурного репертуару, на що вказують:

– жанрове розмаїття авторських творів – від різноманітних п'єс до великих і складних форм (варіаційний цикл, фантазія, триптих, соната, сюїта, концерт);

– залучення до репертуару перекладів інструментальної та вокальної літератури української (О. Білаш, Д. Бортнянський, А. Кос-Анатольський, М. Лисенко, П. Майборода, Д. Січинський, Я. Степовий, К. Стеценко та ін.) та світової (Й. Бах, Л. Бетховен, А. Вівальді, М. Висоцький, Й. Гайдн, Г. Гендель, М. Глінка, Ф. Мендельсон, В. Моцарт, П. Чайковський, Ф. Шуберт та ін.) музичної спадщини;

– розширення репертуару шляхом повернення епічних творів, пісень національно-визвольної боротьби, творів релігійної тематики;

– створення оригінальних композицій, для яких характерними рисами є нові форми ансамблевого виконавства та надмірна складність композиторського письма (В. Власов, А. Гайденко, Ю. Гомельська, М. Долгих, Л. Донник, Л. Дума, В. Мартинюк, Є. Мілка, В. Ольшевський, В. Павліковський, О. Рудянський та ін.).

До особливостей формування репертуару бандуристів слід віднести невеликий часовий відрізок накопичення нотного матеріалу, що є доволі коротким, порівняно з багатовіковими періодами створення репертуару фортепіанного та скрипкового мистецтва, а також деякі специфічні особливості інструмента: незручний спектр огляду приструнків і цілковита відсутність огляду робочого діапазону басів, незручність видобування хроматизмів на рівні основного ряду струн, біфункціональність лівої руки, відсутність механічної демпферизації (за Н. Брояко).

У ході дослідження творчого доробку волинського композитора В. Тиможинського та аналізу таких творів, як «Балада», «Сльози», «Маленькій Мар'яні», «Веснівка», дума «Під містечком Берестечком», обробка української народної пісні «Та ти гадаш, мій Андрійку», визначено характерні особливості бандурної творчості митця: поліжанровість (пісня, романс, дума, балада, інструментальний твір), різноманітність тематики творів (героїко-патріотична, історична, лірична, жартівлива), залучення поліського фольклорного мелосу, опора на творчість українських (Т. Шевченко, М. Шашкевич) та волинських (Й. Струцюк, К. Шишко) поетів, застосування виразових засобів сучасної музичної мови (складність ладотонального і гармонічного плану, семантика тембрів, сонористичні прийоми, атональність), урізноманітнення бандурного звучання іншими інструментами (перкусія, сопілка, флейта, цимбали, ксилофон).

Для творчих робіт професора кафедри музичних інструментів Волинського національного університету М. Сточанської у таких різновидах композиторської творчості як перекладення, аранжування та обробка для ансамблевих форм характерними є і традиційність жанру бандурних перекладів (основні бандурні прийоми гри, широка динамічна шкала, багатство агогічних відхилень та штрихових позначень), і застосування новаторських засобів: багатофункціональність вокалу та різноманітність хорової партитури (модуляція, елементи поліфонічного розвитку, зміни ритмічного малюнку тощо), багатоярусність викладення бандурних партій, що складають своєрідний контрапункт до вокальної партії, оригінальні авторські знахідки для підкреслення певного

музичного образу – поєднання бандури з перкусією, імітація бандурою звучання інших музичних інструментів та звуків навколишнього світу (крик журавлів, дзвони, краплі дощу тощо), декоративні пасажі, застосування речитативу, вокального гліссандо, вигуків в окремих епізодах.

Отже, концептуальними засадами бандурного репертуару, створеного волинськими авторами на межі тисячоліть є: 1) професійно-академічний напрямок бандурної творчості і виконавства; 2) паритетне співіснування вокального та інструментального начал в авторських композиціях та різновидах бандурного перекладу; 3) просвітницько-патріотична місія (пропагування кращих зразків високодуховної музичної й поетичної спадщини, популяризація творчості Т. Шевченка та Лесі Українки, творів героїко-патріотичного спрямування); 4) регіональні особливості (залучення поліського фольклорного мелосу, опора на творчість волинських авторів, органічне поєднання традицій та новацій у музичній мові, оригінальні авторські знахідки).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз історичних, культурологічних, мистецтвознавчих, краєзнавчих досліджень, періодичних видань та архівних документів дозволив констатувати відсутність комплексного дослідження, присвяченого бандурному мистецтву Волинського краю та, водночас, виявити значну просвітницьку, концертно-виконавську та педагогічну діяльність бандуристів регіону. У низці наукових праць бандурне мистецтво вивчене як загальнокультурне явище України, проте його професіоналізація у регіональному аспекті висвітлена недостатньо.

2. Встановлено, що розвиток музичної культури Волині дорадянського періоду пов'язаний з діяльністю культурно-громадських об'єднань, за сприяння яких активізувалась національно-патріотична самоідентифікація української громади в умовах ополячення. У радянську добу музичне мистецтво набуло, з одного боку, ідеологічної заангажованості, що позначилася на репертуарній політиці, з іншого – тенденцій до планової концертної діяльності та чіткого контролю за якістю концертних програм. Із здобуттям Україною незалежності музична культура набирає нових обертів з іманентними рисами регіональної самобутності та національного локального колориту.

3. На основі аналізу архівних документів та преси виявлено головні напрямки діяльності культурно-мистецьких осередків дорадянського періоду – просвітницький, видавничий (україномовні періодичні видання, церковна та інструктивна література), музичний (вокально-хорове, вокально-інструментальне (бандурне) та інструментальне виконавство), музично-драматичний, хореографічний, освітянський (курси режисерського, диригентсько-хорового та театрального мистецтва, школи українського танцю, лекторії з теорії та практики співу, конкурсні змагання).

4. Дослідження концертної та просвітницької діяльності бандуристів Волині (Г. Білогуб, Д. Гонти, М. Левицького, К. Місевича, Д. Щербини та ін.) наприкінці 20–30-х рр. XX ст. дає підстави стверджувати, що побутування

бандури в період польської експансії стало засобом духовного збагачення волинян, інтенцією ідеї національного самоствердження. Бандурне мистецтво краю, поступово набираючи якостей вагомої складової музичної культури Волині, стало логічним продовженням кобзарських традицій Східної України та Києва початку 20-х рр. XX ст.

5. Реконструкція та аналіз еволюційного процесу бандурного мистецтва Волинської області другої пол. XX ст. виявили такі ознаки його професіоналізації: модернізація інструментарію, становлення триступеневої мистецької освіти (школа, училище, ВНЗ), професіоналізація фахової підготовки бандуристів, що засвідчують успішні виступи на фестивалях і конкурсах регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів, урізноманітнення видів навчально-педагогічної роботи, динамізація концертно-просвітницької діяльності, впровадження бандури в систему музично-педагогічної освіти та в навчальний процес загальноосвітньої школи, репертуарна стратегія, популяризація національного мистецтва через культурно-мистецькі проекти, організація всеукраїнських та обласних конкурсних змагань, публікація навчально-методичної та нотної літератури.

6. У роботі підкреслено, що бандурне мистецтво України еволюціонувало у таких аспектах: вдосконалення інструментарію, професіоналізація фахової музичної освіти, трансформація репертуару, що в свою чергу стимулювало концертно-виконавську діяльність. Ці позитивні зрушення сприяли динамічному розширенню репертуарного фонду (жанрове розмаїття авторських творів, переклади інструментальної та вокальної літератури української та світової музичної спадщини, оригінальні композиції сучасних авторів для нових форм ансамблевого виконавства тощо). Зазначено, що особливостями композиторської творчості В. Тиможинського та М. Сточанської (в авторських творах та різновидах бандурного перекладу) є паритетне співіснування вокального та інструментального начал, залучення поліського фольклорного мелосу, опора на творчість волинських авторів, впровадження оригінальних авторських знахідок.

7. У ході дослідження встановлено, що бандурне мистецтво, як складова музичної культури, виступає вагомим чинником формування духовних цінностей та творчого потенціалу учнівської та студентської молоді Волині, сприяє широкому пропагуванню кращих зразків музичної й поетичної спадщини, що є особливо важливим у процесі формування національних орієнтирів сучасного молодого покоління і певним чином позначиться на змісті та структурі цінностей українського суспільства у майбутньому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Роль просвітницьких організацій у становленні кобзарства на Волині 20–30 рр. XX ст. / Н. Г. Никитюк // Українська культура: минуле і сучасне, шляхи розвитку : зб. наукових праць : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 10. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 41–45.

2. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Особливості творчої і концертної діяльності волинського тріо бандуристок у культурологічному просторі Волині 80–90-х рр. XX ст. / Н. Г. Никитюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії імені Петра Чайковського. Серія : мистецтвознавство. – № 1 (16). – Тернопіль; К., 2006. – С. 63–69.

3. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Етапи зародження і розвитку кобзарського мистецтва Волині 20 – 30 рр. XX ст. / Н. Г. Никитюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. – Вип. XVI. – К. : Міленіум, 2006. – С. 110–115.

4. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Інтеграційні процеси в українській та польській мистецькій сфері на теренах Волині (1921 – 1939 роки) / Н. Г. Никитюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : збірник наукових праць : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 12. – Рівне : РДГУ, 2007. – С. 59–65.

5. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Бандурна творчість Віктора Тиможинського як невід'ємна складова концертного та навчального репертуару / Н. Г. Никитюк // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – Вип. 14. – К. : Міленіум, 2008. – С. 217–224.

6. Чернецька Н. Г. (Никитюк Н. Г.) Шляхи професіоналізації бандурного мистецтва Волині другої половини XX століття: культурно-мистецькі паралелі / Н. Г. Никитюк // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – Вип. 15. – К. : Міленіум, 2009. – С. 49–57.

7. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Зародження і розвиток кобзарського мистецтва на Волині (20–50 роки XX століття) / Н. Г. Никитюк // Кобзарство в контексті становлення української професійної музичної культури : зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. – К., 2005. – С. 226–230;

8. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Музично-виконавська естетика волинського тріо бандуристок: культурологічний аспект / Н. Г. Никитюк // Бандурне мистецтво XXI століття: тенденції і перспективи розвитку : зб. матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конф. – К. : ДАКККіМ, 2006. – С. 109–112.

9. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Етапи зародження і розвитку кобзарської школи на Волині / Н. Г. Никитюк // Художні та наукові картини світу XX століття : колективна монографія на честь 110-ї річниці народження М. Рильського / Упор. В. О. Захаржевська. – Вип. 2. – К., 2006. – С. 169–175.

10. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Становлення професійного бандурного мистецтва у культурних реаліях Волині на зламі XX–XXI ст. / Н. Г. Никитюк // Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть : зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (ДДПУ ім. І. Франка, м. Дрогобич) / Редактори-упорядники А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – С. 110–120.

11. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Концертно-просвітницька діяльність волинських бандуристів у контексті побудови духовної культури нації /

Н. Г. Никитюк // Традиційне музикування українців у європейському просторі : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К. : ДАКККіМ, 2008. – С. 71–76.

12. Никитюк Н. Г. (Чернецька Н. Г.) Ансамблеве виконавство як форма популяризації бандурного мистецтва / Н. Г. Никитюк // Матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». – У 2-х т. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т.1. – С. 170–172.

13. Чернецька Н. Г. (Никитюк Н. Г.) Творчість Віктора Тиможинського як чинник оновлення бандурного репертуару / Н. Г. Чернецька // Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. аспірантів та студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». – У 3-х т. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 1. – С. 190–192.

14. Чернецька Н. Г. (Никитюк Н. Г.) Основні засади функціонування бандурного репертуару Волині на межі XX – XXI ст. / Н. Г. Чернецька // Матеріали VI Міжнародної наук.-практ. конф. студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень». – У 3-х т. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Т. 2. – С. 228–229.

АНОТАЦІЯ

Чернецька Н. Г. Бандурне мистецтво в контексті музичної культури Волині XX – початку XXI ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія й історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2012.

У дисертації розглянуто проблеми становлення і розвитку бандурного мистецтва Волині XX – початку XXI ст. в контексті регіональних та загальнонаціональних культуротворчих процесів. Досліджено особливості функціонування музичної культури українських культурно-просвітницьких товариств та відновлено повну фактологічну картину діяльності бандуристів під час польської експансії. Виявлено основні тенденції становлення бандурного мистецтва у період складних суспільно-історичних процесів другої пол. XX ст.: наведено факти вдосконалення інструментарію, висвітлено педагогічну роботу провідних викладачів і концертну діяльність найвизначніших бандуристів, простежено динаміку становлення бандурного репертуару в Україні й визначено напрями розширення репертуару у Волинській області (створення авторських композицій та бандурних перекладів у таких різновидах композиторської творчості як перекладення, аранжування, обробка). Доведено, що бандурне мистецтво Волині XX – початку XXI ст. розвивалося і в руслі загальнонаціонального культурно-історичного процесу, і в межах регіональних напрямів мистецької діяльності, а його професіоналізація стала закономірним явищем культурно-мистецького поступу.

Ключові слова: музична культура, бандурне мистецтво, концертно-просвітницька діяльність, ансамблеве виконавство, бандурний репертуар.

АННОТАЦИЯ

Чернецкая Н. Г. Бандурное искусство в контексте музыкальной культуры Волыни XX – начала XXI вв. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2012.

В диссертации рассматриваются проблемы развития и становления бандурного искусства Волыни XX – начала XXI вв. в контексте общественно-исторических процессов региона, проанализирована литература по исследуемой теме: музыковедческая, культурологическая, историческая, публицистическая, выяснено состояние изучения данной проблематики.

Научное исследование основывается на концептуальных подходах, изложенных в трудах историков, философов и культурологов, искусствоведов и педагогов. Разные аспекты изучения кобзарского и бандурного искусства нашли отражения в трудах С. Грицы, Б. Жеплинского, А. Иваницкого, В. Кушпета, У. Самчука, Г. Хоткевича, К. Черемского, Л. Черкаского, и др. Выяснения актуальных вопросов исторического развития и современной практики бандурного искусства стало предметом научных исследований конца XX – начала XXI вв.

В работе изложен ретроспективный обзор исторического развития Волыни: охарактеризирован «провинциальный» статус Волынской губернии в период русификационной политики царского правительства; приведены факты развития музыкального образования региона в начале XX в.; исследованы особенности деятельности украинских культурно-просветительских обществ и их влияние на музыкальную культуру региона; восстановлена полная фактологическая картина деятельности бандуристов во время польской экспансии. На основе архивных документов определены главные направления работы культурно-просветительских обществ и творческих коллективов: просветительское, издательское, музыкальное музыкально-драматическое, хореографическое, образовательное. Деятельность бандуристов конца 20–30-х гг. (А. Билогуб, Д. Гонты, М. Левицкого, К. Мисевича, Д. Щербины) проявилась в просветительской работе, в концертной и педагогической практике, в конструировании и унификации инструментов.

Исследование позволило вычленить основные тенденции профессионализации бандурного искусства в период сложных общественно-исторических процессов второй пол. XX в.: усовершенствование инструментария, становление трехступенчатого музыкального образования (школа, училище, ВУЗ), усовершенствование профессиональной подготовки бандуристов, активизация концертно-просветительской деятельности, репертуарная стратегия, внедрение бандуры в систему музыкально-педагогического образования и в учебный процесс общеобразовательной школы, формирование творческого потенциала студенческой молодежи,

воспитание молодого поколения на традициях национальной культуры, популяризация национального искусства посредством культурно-просветительских проектов, организация всеукраинских и областных конкурсов, издательство учебно-методической и нотной литературы. Также освещена педагогическая работа ведущих преподавателей и концертная деятельность известнейших бандуристов, ансамблей.

Выяснено, что значительный вклад в становление бандурного образования Волынской области внесли первые педагоги-бандуристы Ю. Барташевский, А. Ващенко. Формирование профессиональных принципов современного бандурного искусства связано с деятельностью ведущих педагогов И. Стефанович, Ю. Бокового, И. Дмитрук, И. Любашевской, Л. Рихлюк, М. Сточанской, Т. Ткач, М. Федосюк и др.

Рассмотрены основные этапы развития национальной художественной культуры во второй пол. XX в., в частности и музыкальной, исследована динамика становления бандурного репертуара в Украине, определены пути расширения репертуара в Волынской области (создание авторских композиций и творческих работ в таких разновидностях композиторского творчества как переложение, аранжировка, обработка).

В ходе исследований бандурных произведений волынского композитора В. Тиможинского определены характерные особенности его творчества: полижанровость, разнообразие тематики композиций, привлечение полесского фольклорного мелоса, опора на творчество украинских и волынских поэтов, применение выразительных средств современного музыкального языка, разнообразие бандурного звучания иными инструментами. Для творческих работ волынской бандуристки М. Сточанской характерна как традиционность жанра бандурных переложений (основные бандурные приемы игры, широкая динамическая шкала, богатство агогических отклонений и штрихов), так и применение новаторских средств: многофункциональность вокала и разнообразие хоровой партитуры, многоярусность изложения бандурных партий, оригинальные авторские находки и т.д.

Концептуальными основами бандурного репертуара, созданого волынскими авторами выступают: 1) профессионально-академическое направление бандурного творчества и исполнительства, 2) паритетное соотношение вокального и инструментального начал в авторских композициях и разновидностях переложений для бандуры, 3) просветительско-патриотическая миссия, 4) региональные особенности.

Таким образом, бандурное искусство Волыни XX – начала XXI вв. развивалось как в русле общенационального культурно-исторического процесса, так и в рамках региональных направлений искусства, а его профессионализация стала закономерным явлением культурного развития.

Ключевые слова: музыкальная культура, бандурное искусство, концертно-просветительская деятельность, ансамблевое исполнительство, бандурный репертуар.

SUMMARY

Chernetska N. H. Bandore Art in the Context of Volyn Musical Culture of the 20th– early 21st cent. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Art Criticism in speciality 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2012.

In this thesis the problems of formation and development of Volyn bandore art in the 20th – early 21st cent. in the context of regional and national culture forming processes are studied. Peculiarities of musical culture functioning of Ukrainian cultural and elucidative societies are investigated, and the complete picture of bandore-players' activity during the Polish expansion is regenerated. The main tendencies of bandore art formation in the period of complex social and historical processes of the second half of the 20th cent. are revealed, the facts of set instruments improvement are guided, the pedagogical achievements of leading experts and the most prominent bandore-players' concert activity are highlighted. Dynamics of bandore repertoire formation in Ukraine is traced, and the ways of repertoire development in Volyn region are determined (creation of author compositions and bandore translations in such kinds of compositional creative work as: transcription, arrangement, music adaptation). It is stated that Volyn bandore art of the 20th–early 21st cent. was developing both in the cultural and historical directions, occurring in the frames of one nation, and within the regional directions of artistic activity, and its professionalization became a natural phenomenon of cultural and artistic progress.

Key words: musical culture, bandore art, concert and elucidative activity, ensemble performance, bandore repertoire.

Підп. до друку 19.11.2012 р. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,8. Зам. 320. Тираж 100

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.